

Tom Lanoye

**R
E
V
U
E**

**L
A
N
O
Y
E**

Filippica
**(polemische
replieken)**

Prometheus Amsterdam 2016

fi·lip·pi·ca (de^v)
(*meervoud*: filippica's)
(*verkleinvorm*: filippicaatje)
hevige tirade

A

EERSTE KLAAGZANG OM JONATHAN JACOB De scheur in ons kwetsbare weefsel

(9)

1.
Oude god, nieuwe
demonen (*ouverture*)

(10)

2.
Nine Eleven
aan de Schelde

(16)

3.
Een spervuur van
vooroordelen

(23)

4.
Apologie
zonder aureool
(*voorlopig slot*)

(30)

B

EEN CORBILLARD GENAAMD DE LETTEREN

(37)

Tussen Jackson Pollock
en Céline. *Over de onrust-
wekkende verdwijning van
Louis Paul Boon* (38)

Verzengend koudvuur.
*Afscheid van Jef Geeraerts
en zijn Gangreen* (49)

De aarde onder Berlijn.
*Gebed voor een buur en
zijn lievelingsboek* (61)

Dode stad, verbannen auteur.
*Over de vele Rodenbachs en het
eeuwige, verzonnen Brugge* (70)

Een taalmonument uit
Bornem. *Bij de uitvaart
van Jan Wauters* (81)

Eeuwig spiegel, eeuwig
dwars. *Bij de dood van het
Komrij-wezen* (94)

C

TWEEDE KLAAGZANG OM JONATHAN JACOB Een zee van zeer

(111)

D

TEGEN DE KRIB, TEGEN DE KEER

(121)

Requiem voor een
versleten Piet (122)

State of the farce (131)

Dreyfus of
drollenvanger? (138)

Because of Becaus (150)

Sudderlap à la grecque (156)

Englandspiel revisited (160)

Tunnelvisies in Calais (166)

Genadeloze genade (171)

De hete duvel en zijn moer (177)

De holle salvo's van de lach (182)

Kouwe kleren, hoge prijs (190)

Het verdriet van Holland (197)

E

DERDE KLAAGZANG OM JONATHAN JACOB De steeds groter wordende scheur in ons kwetsbare weefsel

(207)

1.
Procedures voor
gestoorden
(208)

2.
Het bestuur van
minne meesters
(216)

3.
Stad van beleg
(223)

Register

(232)

Noot van de auteur

(238)

A

**EERSTE
KLAAGZANG
OM JONATHAN
JACOB**

**De scheur in ons
kwetsbare weefsel**

1. Oude god, nieuwe demonen (*overture*)

Antwerpen, december 2013

Beste Jonathan Jacob,

je was zesentwintig, naakt en psychotisch toen je nu bijna vier jaar geleden een dood stierf die wij nooit voor mogelijk hadden gehouden ‘bij ons’. Je werd door vijf van onze wetsdienaren letterlijk doodgeslagen in het politiekantoor van een der tuttigste voorsteden van Vlaanderen. In een cel in het hart van Mortsel: daar spatte jouw bloed op de muren. Terwijl jij al op je buik lag, op een brits, met je handen geboeid op de rug. Drie andere wetsdienaren stonden erop toe te kijken. Jouw cel was zo klein dat ze niet met hun achten boven op jou hadden kunnen springen, anders hadden ze het mischien gedaan. Het risico voor lief nemend dat ze in het geharrewar ook op elkaars bek zouden timmeren.

Achter de toekijkende wetsdienaren stond een dokter te wachten om jou een kalmeringsmiddel toe te dienen. Tegen dat hij daartoe de kans kreeg, duwde hij zijn injectiespuit leeg in een lijk. Je had een scheur van meer dan tien centimeter in jouw meest kwetsbare weefsel — je lever. Je had ook een gebarsten ader in je buik, een opzwellende kop vanwege de klappen en je had je bij het stuip trekken ontlast. Het is niet bekend of je laatste woorden had en, zo ja, welke.

Van alle keurig aangeharkte catacomben in het vagevuur: uitgerekend Mortsel. Daar — zo dachten wij vroeger — kon een mens hooguit verrekken van verveling, onderuitgezakt achter het stuur van zijn gezinswagen, met een stationair draaiende motor en voor eeuwig gevangen in de files die dagelijks de slagader van de gemeentekom doen dichtslibben. Die files zijn de enige claim op faam van het hedendaagse Mortsel.

Misschien moeten ze er maar een betalende attractie van maken. Komt dat zien! De meest betrouwbare files van het land! Eindelijk zekerheid over iets: stabiele stilstand, elke dag weer.

De cel waarin jij stierf wordt nooit een attractie. Daarvoor refereert men niet vaak genoeg aan jou in het openbaar. Indien dat gebeurt wordt de toon al snel fluisterend, somber, beschroomd, in het beste geval medelijdend, slechts af en toe bedremmeld schuldbewust. Niettemin is juridisch gesproken dit de ontluisterende balans, vier jaar na jouw dood: stabiele stilstand over de hele lijn. Een verstikkende file van moedwil, mistgordijnen en getalm, alle vragen om opheldering ten spijt. Die worden inmiddels zelfs afgevuurd door de Raad van Europa en de Verenigde Naties, via hun respectieve Comité ter Preventie van Foltering. Foltering, jawel. Want dat was het. Misschien niet in intentie, wel in de feiten.

Wat bezielt ons, dat we nog steeds geen opheldering kunnen verschaffen? Niemand neemt jouw dood op zich, niemand is voor jouw mishandeling bestraft, veroordeeld, aansprakelijk gesteld, definitief of zelfs maar tijdelijk geschorst. Mort à Mortsel? De doodslag op jou laat zich niet alleen lezen als een kroniek van ingebakken knulligheid, maar ook als een schoolvoorbeeld van het ontlopen van gevolgtrekkingen. Postuum verspreidt jouw naam de pokken én de pest, iedere hoogwaardigheidsbekleider mijdt jouw dossier, jouw lot, jouw vloek. Zelfs in de publieke opinie lok jij onthutsend weinig verontwaardiging uit, zeker vergeleken bij de zielige deining die ontstond rond onze pas aangetreden koning. Hij had het aangedurfd om — niet eens op eigen initiatief — ouderwets gratie te verlenen aan elf sukkelachtige bedrivers van pekelzonden in ons bijwijlen toch ook hectische verkeer.

Hoe komt het, Jonathan? Dat jij zo veel onbehagen en toch zo'n blijvende onverschilligheid blootlegt?

Vroeger! Ja — vróeger! Tijdens de kanteldagen van de Tweede Wereldoorlog! Toen kon een mens in Mortsel tragisch en langdurig betreurd om het leven komen, in een bijna Bijbels armageddon. Indien je tenminste het ongeluk had om te wonen in de wijk die, wrang toepasselijk, nog steeds Oude God heet.

Toentertijd lag die wijk naast een fabriek waar de Duitse bezetter zijn jachtvliegtuigen repareerde. De wind stond ongunstig op die prachtig-wrede lentedag in april 1943, het afweergeschut had verwarring gezaaid, en misschien waren de geallieerde piloten domweg uitgeput van een vorige raid. Ze gooiden hoe dan ook hun lading rampzalig slordig af, tijdens een van de zwaarste bombardementen in de Benelux. De Duitse vliegtuigfabriek kreeg enkele voltreffers te verduren, de meeste projectielen troffen woonhuizen en scholen. Friendly fire, collateral damage. In het Engels klinken zulke termen als verzen van W.H. Auden. In de kale cijfers echoot enkel de catastrofe na. Meer dan negenhonderd doden. Een kwart van hen kinderen, van zuigelingen tot scholieren.

Hoe plaats je zulke macabere aantallen in perspectief? Door even macabere voorvallen te citeren. Het legendarische bombardement van Rotterdam bijvoorbeeld. Drie jaar eerder, mei 1940. Die beproeving kostte ‘slechts’ achthonderd levens. En die bommen waren dan nog gedropt door een vijand.

Bevriend vuur. Niet alleen op de dag van een ramp klinkt die term als een ondraaglijk misplaatste woordspeling. Hij woekert jarenlang onderhuids voort. Subversieve etter, ijse-lijk gangreen, dat evenwel geen behandeling mag krijgen. ‘Bevriend vuur’ houdt een vernedering in aan het adres van de overwinnaar, net op het moment dat die zich almachtig waande, en gerechtigd tot het plegen van álle geweld dat hij nodig achtte om een gezamenlijk doel te bereiken: de overwinning, onze vrijwaring, ons recht.

Bevriend vuur erkennen beschaamt het palmares van onze helden. Het is een roestende kras op het blazoen van hun rechtschapenheid en het vormt — ergst van al — een aantasting van hun legitimiteit om te doden. In tijden van oorlog en elke andere hoge nood mag een held bij het botvieren van zijn daadkracht juist geen twijfels ervaren. Na afloop mag hij er ook geen verwijten over ontvangen. De overwinning, zelfs als ze nog lang niet is behaald, wast zijn vergissingen wit, zelfs als die vergissingen wandaden zijn. De meest intense lofzang voor een overwinnaar is de stilte die wij in stand houden omtrent zijn blunders en vergrijpen.

Voor de slachtoffers en hun nabestaanden is dat een belediging, voor de daders en hun opdrachtgevers is het een bezwering. Te vaak wordt die bezwering mettertijd een vrijbrief om nog meer collaterale risico's te nemen. Waarom niet? Het gaat toch maar om onvermijdelijke nevenschade, gedekt door de omstandigheden en een immer begripvolle leiding. 'À la guerre comme à la guerre!' 'Waar gehakt wordt vallen spaanders!' Met stoplappen als deze vrijwaart een gezagdrager zijn voetvolk tegen de gedachte dat legitieme wreedheid de perken te buiten kán gaan. Samen ten aanval, samen ten onder. Semper fidelis, eeuwig trouw.

Dat oeroude ritueel van verbondenheid onder krijgers kan het leed van onopzettelijke slachtoffers decennialang overtroeven. Pas eenenzestig jaar na het bombardement van Oude God kreeg de gemeente Morsel erkenning van zijn status als — tja, wát? Collateraal rampgebied? Hardplek van bevriend vuur? Om het even. In het belang van het grotere goed, en om de zielenrust van bombardeurs en piloten niet te verstoren, werd meer dan zestig jaar lang geallieerd gezwegen en bij herdenkingen de andere kant op gekeken. À la guerre comme à la guerre. Ook na zestig jaar vrede.

Is er, beste Jonathan, in jouw dossier iets soortgelijks aan de gang? Ik vrees van wel, ofschoon uiteraard op een dwerg-

schaal, vergeleken bij zulke historische catastrofes. Al kun je die schaal ook omdraaien. Als men in Mortsel al zestig jaar officieel kan zwijgen over meer dan negenhonderd burgerdoden, onder wie honderden kinderen? Wat zou men dan zijn hand omdraaien om te zwijgen over één verrot geslagen amfetamineslikker?

Kleine of grote schaal, het procedé blijft hetzelfde. Draggers van een uniform bieden de maatschappij bescherming, ze lopen daarbij vaak groot gevaar, maar ze verwachten en verkrijgen in ruil daarvoor vaak een aparte bescherming, alleen voor zichzelf. Zulke uitzonderingsprivileges kunnen op hun beurt leiden tot gevoelens van onaantastbaarheid en gevallen van straffeloosheid.

Is dat een uitzinnige veronderstelling, Jonathan? Na amper tien minuten surfen vond ik onderbouwing. ‘Criminele agenten krijgen zeven keer meer opschorting van straf dan burgers,’ stelde Frank Schuermans in 2007. Schuermans was toen lid en raadsheer van het Comité P, dat alle Belgische politiediensten controleert. Hij schreef zijn bevindingen neer in het vakblad Panopticon. In de provincie Antwerpen, zo wees zijn onderzoek uit, liep de scheve verhouding tussen burger en wetsdienaar op tot een twintigvoud. De helft van de geüniformeerde Antwerpse veroordeelden kreeg na zijn veroordeling geen enkele straf opgelegd, ‘teneinde hun wederaanpassing in de samenleving niet in het gedrang te brengen’. Zeg nu nog eens dat vaktijdschriften geen humor bevatten.

Meestal echter, vervolgde Schuermans, komt het niet tot een veroordeling. Er heerst ‘een strafrechtelijk gedoogbeleid tegenover rotte appels binnen de politie’. Ook als ze wel gestraft worden, zijn de sancties immers ‘te klein, met ernstige normvervaging als gevolg’. ‘De meeste criminele politieambtenaren waren er kennelijk van overtuigd dat ze hun crimineel gedrag nog jaren konden voortzetten zonder ooit tegen

de lamp te lopen.’ Schuermans kaart ook andere misbruiken aan. Van geknoei met overuren en ‘fietsvergoedingen’ tot en met ‘het gebruik van valse of fictieve getuigen bij zaken van vluchtmisdrijf’. Maar ach, een beetje gesjoemel hier en daar? ‘Ook onze flikken zijn Belgen zoals u en ik!’ Zo zou de volksmond zich ervan af kunnen maken.

Zo hebben enkele commentatoren er zich ook van afge maakt in 2007. De bevoegde politici zwegen dan weer. Of ze richtten werkgroepen en commissies op waarvan later niet veel meer vernomen is. Advocaat-generaal Schuermans, tot nader order ook maar een Belg, maakte zich er niet van af in zijn eindoordeel. ‘De politie heeft een voorbeeldfunctie, veel macht en het quasimonopolie van geweldsuitoefening. De burger mag dan ook morele onberispelijkheid verwachten. Inspecteurs mogen zwaarder gestraft worden dan gewone burgers. En als ze veroordeeld zijn, moeten ze worden verwijderd uit het korps. Er zijn kandidaat-politiemensen genoeg. Jaarlijks zo’n veertienduizend voor twaalfhonderd vacatures.’

Schuermans’ artikel dateert van eind 2007, Jonathan. Jij bent doodgeslagen in de eerste maand van 2010. Waren de straffeloosheid en de normvervaging inmiddels totaal weg-gewerkt?

Ik bid hartgrondig van wel. Zo niet is de waarheid nog gruwelijker. Dan ben jij niet vijf keer met de blote vuist op je bovenlichaam geslagen door een agent met de codenaam ‘Hollywood’ omdat hij leed aan angst of oververmoeidheid of stress of doorslaande stoppen. Maar omdat hij — al had hij jouw dood vast niet voor ogen — er bij voorbaat op rekende dat zijn excessief geweld hem nooit zou worden aangerekend.

Als dat klopt, sloegen vijf van onze wetsdienaren niet alleen een scheur in jouw lever. Ze sloegen een scheur in ons maatschappelijk weefsel.